

Wybrane aspekty funkcjonowania doradcy zawodowego we współczesnej szkole

Słowa kluczowe: wybory edukacyjno-zawodowe, doradca zawodowy, młodzież, szkoła
Key words: education and career choices, career development professional, the youth, school

Wprowadzenie

Współczesny rynek pracy wymusza harmonijne dostosowywanie potencjalnych kandydatów do pracy do zapotrzebowania i możliwości, jakie oferują pracodawcy. Istnieje wiele wyznaczników, które kształtują funkcjonowanie polskiego rynku pracy, jednakże do najważniejszych z nich zaliczyć należy: transformację ustrojową, wejście do struktur Unii Europejskiej, a w związku z tym dążność do uelastycznienia rynku pracy. Równie istotna jest intelektualizacja pracy, masowe zastosowanie technik komputerowych, wzrost liczby zawodów o charakterze usługowym, globalizacja gospodarki rynkowej oraz liczne procesy demograficzne.

Szereg przeobrażeń gospodarczych, politycznych i społecznych powoduje ciągle zmiany w systemie organizacji pracy i karier zawodowych, których istota polega przede wszystkim na:

- coraz większym podkreśleniu znaczenia pracy elastycznej, pozwalającej na szybkie reagowanie na zmiany na rynku pracy i potrzeby pracodawców,
- coraz wyraźniejszym dążeniu jednostek do zwiększenia satysfakcji z pracy poprzez zmianę jej treści,
- zakończeniu realizacji przez jednostki tzw. karier liniowych, rozpoczynających się zdobyciem wykształcenia, następnie zatrudnieniem w zawodzie (będącym efektem tego wykształcenia) i stopniowym awansowaniu aż do emerytury¹.

---

¹ M. Strykowska, *Globalizacja a kariery zawodowe*, [w:] Z. Blok (red.), *Spoleczne problemy globalizacji*, Poznań 2001, s. 120.

W tym kontekście niebagatelnego znaczenia nabierają kwalifikacje i kompetencje zawodowe pracowników, jak również autonomia i indywidualizacja dotycząca ich cech i wykształcenia.

Kwalifikacje pracowników zarówno uzyskuje się, jak i potwierdza w polskim systemie edukacji w procesie kształcenia formalnego. Dlatego też rzetelna diagnoza doradcza na wczesnym etapie rozwoju dzieci i młodzieży może umożliwić rozpoznanie i analizę predyspozycji, stanowiących istotny czynnik decydujący o dalszych, znaczących wyborach i decyzjach edukacyjno-zawodowych².

Znaczenie doradztwa zawodowego w zakresie przygotowania młodzieży do wyboru dalszej drogi edukacyjno-zawodowej

Pomoc uczniom w wyborze dalszej drogi edukacyjno-zawodowej na terenie szkoły wymaga wypracowania stabilnego systemu doradztwa zawodowego, który zapewni uczniom nie tylko poznanie możliwości zdobycia zawodów oferowanych przez szkoły oraz wymagań, jakie stawiają one kandydatom, lecz także umożliwi rozwijanie świadomości własnych uzdolnień i zainteresowań, a co za tym idzie prawidłowej samooceny. Ponadto tworzony system doradztwa powinien zapewnić poznanie procesu podejmowania decyzji oraz uświadomienie konsekwencji dokonanych wyborów. Powinien również stworzyć możliwość kształtowania umiejętności radzenia sobie ze zmianami, poprzez rozwijanie umiejętności adaptacyjnych oraz umiejętności wychodzenia naprzeciw nowym sytuacjom i nowym wyzwaniom³.

W Ameryce oraz w krajach Europy Zachodniej już od dawna problematyka szeroko rozumianej orientacji i poradnictwa zawodowego⁴ ma ogromne znaczenie, gdzie docenia się dobre ogólne przygotowanie przyszłego pracownika. W szkołach naucza się przedmiotów, których programy zawierają wiele informacji pozwalających uczniom na zdobywanie i aktualizowanie wiedzy potrzebnej do prawidłowego startu w dorosłe życie. W zakres tej wiedzy wchodzi m.in. wiedza o zawodach, o rynku pracy, poznawanie siebie, swoich możliwości, a także zainteresowań.

---

² Por. E. Paszkowska-Rogacz, *Młodzieżowy Kwestionariusz Zainteresowań Zawodowych – MŁO-KOZZ*, Warszawa 2011, s. 11.

³ M. Parzonko, *Wewnątrzszkolny system doradztwa zawodowego w gimnazjum*, [w:] H. Bednarczyk, J. Figurski, M. Żurek (red.), *Pedagogika pracy. Doradztwo zawodowe*, Radom 2005, s. 231.

⁴ Analiza literatury przedmiotu wskazuje na szczególnie dużą ilość określeń związanych z orientacją, poradnictwem i doradztwem zawodowym. Nie dość, że pojęcia te są różnorodnie rozumiane i interpretowane, to w dodatku przez wielu autorów traktowane zamiennie. W związku z tym w zaprezentowanym opracowaniu pojawia się różnorodność tych ujęć, z uwagi na cytowanych autorów. Próby ujednoczenia rozumienia tych pojęć znajdują się w pozycji książkowej – I. Mandrzejewska-Smól, *Edukacyjno-zawodowe wybory młodzieży gimnazjalnej*, Bydgoszcz 2010.

Oprócz szkoły problematyką tą bardzo intensywnie zajmują się odpowiednio przygotowani doradcy zawodowi, będący na ogół pracownikami resortu pracy. Zainteresowanie resortu pracy poradnictwem zawodowym wśród młodzieży nie ogranicza się tam jedynie do przygotowywania wysoko kwalifikowanych kadr, ale zajmuje się ono również dostarczaniem osobom zainteresowanym (uczniom, nauczycielom, rodzicom, doradcom) literatury i innych materiałów zawodoznawczych. Problemom poradnictwa zawodowego poświęcane są międzynarodowe kongresy i seminaria, których protektorami są związki zawodowe, władze lokalne, przedstawiciele zainteresowanych resortów, a uczestniczą w nich przedstawiciele wielu krajów – specjaliści z zakresu poradnictwa zawodowego⁵.

Podkreślić należy, że sama idea szkolnego doradztwa zawodowego uzyskała w chwili obecnej rozległe upowszechnienie, niemal w całej Europie Zachodniej. Treści tego poradnictwa są nawet bogate, a ich tematyka wyrażona została w następujących zdaniach:

- a) rozwijanie świadomości szans i możliwości oferowanych przez szkoły, poznawanie zawodów i miejsc pracy przy uwzględnieniu wymagań, jakie stawiają przed kandydatami;
- b) rozwijanie świadomości własnych zdolności, umiejętności, kwalifikacji, potrzeb, wartości i zainteresowań;
- c) nauczanie sposobów i procesów podejmowania decyzji oraz uświadamianie konsekwencji własnych wyborów;
- d) nauczanie sposobów radzenia sobie ze zmianami, rozwijanie umiejętności pozwalających na adaptację do zastanych warunków, a także wychodzenie naprzeciw nowym sytuacjom⁶.

Poprzez powyższe treści można z powodzeniem uzyskać realizację trzech ważnych zadań ogólnych: rozwój samowiedzy powiązany z zarządzaniem sobą, łączenie nauki i pracy oraz planowanie kariery.

W większości krajów Unii Europejskiej podejmowane są działania mające na celu pomoc uczniom w należytych przemyśleniu ich decyzji, dotyczących wyboru dalszej drogi edukacyjno-zawodowej. Polegają one głównie na ułatwieniu im orientacji i zapewnieniu poradnictwa edukacyjnego i zawodowego na różnych etapach kształcenia.

Z powyższego zestawienia wynika, że działania z zakresu wprowadzonych procedur orientacji i poradnictwa realizowane są w krajach UE w sposób bardzo różnorodny.

---

⁵ W. Rachalska, *Problemy orientacji zawodowej i poradnictwa zawodowego w Polsce*, „Pedagogika Pracy”, nr 23, Radom 1994, s. 107.

⁶ A. Paszkowska-Rogacz, *Doradztwo zawodowe w systemach szkolnych Unii Europejskiej*, [w:] *Pedagogika pracy. Doradztwo zawodowe...*, op. cit., s. 187.

W Polsce istnieje wiele podobieństw w postrzeganiu roli orientacji i poradnictwa na różnych etapach szkolnych. Należy podkreślić, że poza wstępnymi informacjami o zawodach realizowanymi w całokształcie procesu kształcenia 6-letniej szkoły podstawowej, profesjonalny charakter orientacji i poradnictwa zawodowego powinien mieć miejsce w gimnazjum. Ma to związek z koniecznością wyboru przez absolwentów tego typu szkoły kolejnej znaczącej drogi edukacyjno-zawodowej. W optymalnej decyzji w każdej z tych sytuacji pomocny powinien być doradca zawodowy działający na terenie szkoły, a podstawę tych działań powinny stanowić programy orientacji i doradztwa w szkołach, a także europejskie modele orientacji i poradnictwa zawodowego (stanowiące podstawę profesjonalnego przygotowywania szkolnych doradców zawodowych)⁷.

Pomimo to, problematyka poradnictwa zawodowego w polskich szkołach nie może zająć należytej pozycji. Poradnictwu w odniesieniu do dzieci i młodzieży podlegają szkoły i poradnie (dawniej poradnie wychowawczo-zawodowe), obecnie są to poradnie psychologiczno-pedagogiczne lub specjalistyczne poradnie zawodowe, których powstanie uzależnione jest od decyzji władz oświatowych na danym terenie. Tego typu zmiany organizacyjne nie wpłynęły jednak korzystnie na pozycję poradnictwa zawodowego w Polsce.

Działalność doradcy zawodowego we współczesnej szkole

W nowym ustroju szkolnym przewidziano miejsca pracy dla doradców zawodowych w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, bowiem pracownicy tych szkół odpowiedzialni są za przebieg procesu przygotowania swoich uczniów do podjęcia decyzji edukacyjno-zawodowej, do których należą w szczególności: nauczyciel, wychowawca i pedagog szkolny. Mają oni za mało czasu na prowadzenie działań zawodoznawczych w sposób kompetentny i nie są do tego odpowiednio przygotowani. Zdecydowanie niewystarczająca jest również pomoc pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych w tym zakresie.

W związku z tymi ustaleniami, istotnego znaczenia nabiera koncepcja szkolnego doradcy zawodu, zwłaszcza w szkołach ogólnokształcących (gimnazjalnych i licealnych).

Potrzeba utworzenia stanowiska szkolnego doradcy zawodu wynika nie tylko z konieczności dostosowania do standardów krajów Unii Europejskiej, w związku z członkostwem Polski w jej strukturach. Istnieje, bowiem potrzeba profesjonalnej pomocy, usytuowanej blisko ucznia, zwiększającej trafność podejmowanych decyzji edukacyjnych i zawodowych, minimalizującej koszty psy-

---

⁷ Por. B. Baraniak, J. Figurski, *Praca doradcy zawodowego w placówkach oświatowych*, [w:] *Pedagogika pracy. Doradztwo zawodowe...*, op. cit., s. 208-209.

chiczne, wynikające z niewłaściwych wyborów i koszty materialne związane z dojazdem do placówek specjalistycznych. Chodzi również o zagwarantowanie systematycznego oddziaływania na uczniów w ramach planowych działań realizowanych metodami aktywnymi (warsztaty, zajęcia aktywizujące). Ponadto ważne jest udzielanie uczniom pomocy w wyborze i selekcji informacji dotyczących edukacji i rynku pracy, zgodnie z planowanym przez nich kierunkiem rozwoju zawodowego oraz obniżenie społecznych kosztów kształcenia dzięki poprawieniu trafności wyborów na kolejnych etapach edukacji⁸.

Obecność doradców zawodowych w placówkach szkolnych stanowi korzyść nie tylko dla uczniów, którzy będą mogli uzyskać pomoc w planowaniu swojej drogi edukacyjno-zawodowej, ale także dla nauczycieli, którzy uzyskają wsparcie w prowadzeniu zajęć zawodoznawczych oraz dla rodziców, którzy otrzymają informacje, mające wpływ na decyzje zawodowe ich dzieci.

Działania szkolnego doradcy przyczyniają się do poszerzania edukacyjnych i zawodowych perspektyw uczniów oraz do podejmowania przez nich świadomych, trafniejszych decyzji edukacyjno-zawodowych. Ułatwiają im ponadto wejście na rynek pracy dzięki poznaniu procedur pozyskiwania i utrzymania pracy a także kształtują świadomość konieczności i możliwości zmian w zaplanowanej karierze zawodowej. W rezultacie powinno doprowadzić to do zmniejszenia liczby niepowodzeń szkolnych, zniechęcenia uczniów, porzucania szkoły, a potem pracy, jako konsekwencji niewłaściwych wyborów⁹.

Istnieje jednak konieczność wsparcia tych działań, którego ciekawym przykładem jest realizowany obecnie projekt systemowy Krajowego Ośrodka Wsparcia Edukacji Zawodowej i Ustawicznej „Opracowanie modelu poradnictwa zawodowego oraz internetowego systemu informacji edukacyjno-zawodowej” na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej. Jest on współfinansowany ze środków unijnych w ramach Priorytetu III: Wysoka jakość systemu oświaty, Działania 3.4. Otwartość systemu edukacji w kontekście uczenia się przez całe życie, Poddziałanie 3.4.2. Upowszechnienie uczenia się przez całe życie.

Projekt ten realizowany jest od marca 2009 roku do grudnia 2012 roku i ma na celu upowszechnienie dostępu do usług doradztwa edukacyjno-zawodowego uczniom od poziomu gimnazjum, jak również dostępu do rzetelnej informacji edukacyjno-zawodowej.

W rezultacie prac, w projekcie zakłada się opracowanie spójnego i kompletnego modelu doradztwa edukacyjno-zawodowego, który wdrożony do systemu oświaty w Polsce, powinien zapewnić uczniom jak najlepsze przygotowanie do

⁸ A. Łukasiewicz, G. Sołtysińska, *Szkolny doradca zawodowy – projekt KOWEziU*, Warszawa 2003, s. 5-6.

⁹ *Ibidem*, s. 9.

podjęcia świadomej decyzji o kierunku dalszego kształcenia i wyborze zawodu. Model doradztwa edukacyjno-zawodowego oraz internetowy system informacji edukacyjno-zawodowej wpisują się w szeroko zakrojone prace Ministerstwa Edukacji Narodowej nad wzmocnieniem systemu doradztwa zawodowego, zorganizowanego w systemie oświaty w ramach programu modernizacji kształcenia zawodowego i ustawicznego¹⁰.

Nadrzędnym zadaniem systemu edukacji w tym zakresie jest zapewnienie uczniom powszechnego dostępu do profesjonalnych i poddawanych stałej aktualizacji usług doradczych oraz informacji edukacyjno-zawodowej na każdym etapie edukacji, co wymaga także wieloaspektowej współpracy instytucji, realizujących ideę doradztwa edukacyjno-zawodowego zarówno na poziomie lokalnym, regionalnym, jak i krajowym. W ramach projektu realizowane są cztery główne zadania merytoryczne:

1. Analiza stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego w Polsce i w wybranych krajach Unii Europejskiej;
2. Utworzenie modelu doradztwa edukacyjno-zawodowego;
3. Pilotaż modelu doradztwa edukacyjno-zawodowego, w tym badania terenowe stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego;
4. Utworzenie Internetowego Systemu Informacji Edukacyjno-Zawodowej¹¹.

Tymczasem za niepokojące zjawisko uznać można przygotowany przez Ministerstwo Sprawiedliwości projekt ustawy o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów, ułatwiającej w pierwszej transzy dostęp do 49 profesji, których wykonywanie wiąże się dziś z pokonaniem wielu barier od administracyjnych po ekonomiczne (np. kosztowne szkolenia i kursy, egzaminy państwowe). Na liście tej znajduje się m.in. pośrednik pracy, doradca ds. rozwoju zawodowego i doradca zawodowy¹². Czy zakładane zwiększenie zatrudnienia w tym zawodzie, przy jednoczesnym obniżeniu wymagań, dotyczących zwłaszcza konieczności uzyskania licencji i zdobycia wyższego wykształcenia na określonej specjalności, nie stanowi zagrożenia dla jakości usług doradczych?

Odrębność każdego zawodu określają charakterystyczne dla niego kompetencje. Dlatego też doradca zawodowy, oprócz swoistych, powinien posiadać dwa rodzaje kompetencji: interpretacyjne i realizacyjne (wykonawcze). Pierwsze z nich, stanowiące bazę dla drugich, obejmują wartości, wiedzę i umiejętności umożliwiające formułowanie celów działania, obmyślanie metod. Są one niezwykle ważne ze względu na konieczność stałego, permanentnego doskonalenia, któremu musi podlegać doradca zawodowy. Kompetencje realizacyjne, wyko-

---

¹⁰ <http://www.doradztwozawodowe-koweziu.pl/przewodnik-po-portalu/zalozenia.html> (31.04.2012).

¹¹ Ibidem.

¹² <http://ms.gov.pl/pl/deregulacja-dostepu-do-zawodow/> (10.04.2012).

nawcze u tego doradcy sprowadzają się do instruktażu i przekazywania wiedzy oczekującemu porad. Aby jednak prawidłowo posługiwać się metodami i środkami, doradca zawodowy powinien samodzielnie zastanowić się nad warunkami, pod jakimi one znajdują zastosowanie wobec konkretnej sytuacji doradczej¹³.

Wątpliwości dopełnia fakt, że młode pokolenie stoi wobec trudnej sytuacji podejmowania decyzji edukacyjno-zawodowych w często zmieniającej się i nieprzewidywalnej rzeczywistości. Ważnym aspektem w tej kwestii staje się więc rola doradcy. Współczesny doradca musi mieć świadomość zachodzących zmian. Głównym zadaniem doradcy będzie wówczas nie tyle pomoc w dokonywaniu wyborów przez młodzież, co zachęcanie ich do refleksyjności. Jego pomoc powinna polegać na kształtowaniu samorozumienia i samointerpretacji młodzieży w percepcji świata i innych ludzi, na zachęcaniu do bycia aktywnym i elastycznym. W zindywidualizowanym społeczeństwie młode pokolenie powinno uczyć się zrozumienia samych siebie, a rolą doradcy powinno być wsparcie w jej samodzielnych wyborach¹⁴.

W kontekście wyborów edukacyjno-zawodowych istotną sprawą jest również to, że poradnictwo zawodowe jest obecnie procesem całościowym, towarzyszącym człowiekowi podczas całej drogi jego rozwoju zawodowego. Dlatego też doradca powinien pomagać w planowaniu drogi zawodowej, w wyborze zawodu i szkoły, zmianie zawodu, w poszukiwaniu pracy, przekwalifikowywaniu się, a także motywować do dalszego rozwoju zawodowego¹⁵.

W związku z tym rodzi się zasadnicze pytanie: Czy zwiększenie dostępności do zawodu doradcy zawodowego nie stanowi dodatkowej bariery i obniżenia jakości usług doradczych, które w chwili obecnej wymagają ciągłego doskonalenia, jak również wsparcia innych osób i instytucji zajmujących się problematyką przygotowania młodzieży do podjęcia decyzji edukacyjno-zawodowej?

* * *

Nie da się zaprzeczyć, że wymagająca rzeczywistość współczesnego rynku pracy nacechowanego konkurencyjnością, wymagającego ekspansywności, kreatywności w działaniu, fachowości, wysokich kompetencji profesjonalizmu pracowników, jak również stałe zagrożenie bezrobociem wymuszają nastawienia młodych ludzi na aktywne kierowanie swoją karierą zawodową, a co za tym idzie

¹³ G. Tadeusiewicz, *Kształcenie i doskonalenie doradców zawodowych*, „Pedagogika Pracy”, nr 23, Radom 1994, s. 76.

¹⁴ Por. B. Wojtasik, *Edukacyjno-zawodowe wybory nastolatków w „społeczeństwie ryzyka”*, [w:] R. Leppert, Z. Melosik, B. Wojtasik (red.), *Młodzież wobec (nie)gościnniej przyszłości*, Wrocław 2005, s. 182.

¹⁵ B. Wojtasik, *Rozterki i niepokoje polskiego doradcy w realiach ponowoczesnego świata*, [w:] *Pedagogika pracy. Doradztwo zawodowe...*, op. cit., s. 39.

– na świadome projektowanie perspektywicznej, spójnej, dynamicznie zmieniającej się i elastycznie realizowanej drogi edukacyjno-zawodowej. Niestety, przeprowadzone dotychczas badania wskazują, że młodzież skupia się w swoim myśleniu o przyszłości zawodowej zaledwie na najbliższym etapie, bez nakreślenia strategicznych kierunków rozwoju swojej dalszej drogi życiowej¹⁶. Ważnym aspektem w tej kwestii staje się więc rola doradcy zawodowego.

Streszczenie

Dokonujące się obecnie gwałtowne zmiany cywilizacyjne i społeczne, w tym przede wszystkim rozwój techniki i komputeryzacji, przemiany ustrojowe, zmienność i niepewność rynku pracy, rozwój kultury masowej i sposobów jej upowszechniania wpływają na funkcjonowanie i sposób życia współczesnej młodzieży, która stoi przed koniecznością podejmowania wielu trudnych życiowych decyzji, do których należą również decyzje edukacyjno-zawodowe.

Istnieje więc potrzeba realizowania usystematyzowanych działań zawodoznawczych, co najmniej na etapie szkoły gimnazjalnej oraz wypracowania stabilnego systemu doradztwa zawodowego. Jednakże działalność pracowników szkół, odpowiedzialnych za przebieg procesu przygotowania swoich uczniów do podjęcia decyzji edukacyjno-zawodowych jest niewystarczająca i nie są oni do tego odpowiednio przygotowani. W związku z tym pojawiła się konieczność zatrudnienia w tych instytucjach doradców zawodowych, oferujących profesjonalne usługi doradcze.

Obecność doradców zawodowych w placówkach szkolnych stanowi korzyść nie tylko dla uczniów, którzy mogą uzyskać pomoc w planowaniu swojej drogi edukacyjno-zawodowej, ale także dla nauczycieli i rodziców w zakresie działań zawodoznawczych i wspomagania ich decyzji zawodowych.

Młode pokolenie stoi wobec trudnej sytuacji podejmowania decyzji edukacyjno-zawodowych w często zmieniającej się i nieprzewidywalnej rzeczywistości. Ważnym aspektem w tej kwestii staje się więc rola doradcy, który musi być do tego nie tylko odpowiednio przygotowany, ale również musi mieć świadomość zachodzących zmian.

Some aspects of the career counsellors' operation in contemporary school

Summary

Today's rapid living-standard-and-social changes, mostly the development of technology and computerization, political system transformations, job market changeability and uncertainty, the effect of mass culture and its popularisation methods, influence the operation and the lifestyle of today's youth facing the need of taking many challenging decisions for life, also in terms of education and career choices.

---

¹⁶ M. Piorunek, *Młodzież wobec edukacyjno-zawodowej przyszłości – kontekst transformacji kulturowych*, [w:] *Młodzież wobec (nie)gościnnej przeszłości...*, op. cit., s. 190.

With the above in mind, there is a need to perform structured actions to facilitate the knowledge of professions and career opportunities, at least at the level of middle school, and to develop a stable system of career development counselling. However, the operation of school personnel responsible for monitoring the process of pupil preparation for taking education and career decisions is insufficient and they are not, in fact, adequately prepared to do so; hence the need to employ career development professionals offering professional counselling services at schools.

The presence of the career development professionals at schools is an advantage not only for pupils who can get assistance in planning their education and career paths but also for teachers and parents in terms of the knowledge of professions and career opportunities actions and in terms of supporting the pupil's career development decisions.

The young generation is facing a challenge of taking education and career decisions in today's frequently changing and unpredictable reality, while the role of the counsellor who must be not only adequately prepared but also aware of the ongoing changes is becoming most essential.